

SPITALUL EVREIESC DIN SATU MARE

Paula Virag*

Cuvinte-cheie: spital, evrei, ghetou, medici, clădir

Keywords: hospital, the Jews, ghetto, doctors, building

Ideea de a organiza un spital evreiesc în orașul Satu Mare a apărut încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Izvoarele istorice îl menționează pe Markovits Mátyás, un evreu bogat din Botiz, care în anul 1793 a deținut o casă în Satu Mare, precum și mai multe suprafețe de pământ în hotarul orașului. Cu toate acestea nu i s-a permis așezarea în Satu Mare, în anul 1802 casa lui fiind ocupată cu scopul de a fi transformată în spital, fapt care nu s-a realizat.¹

Însă, înainte apariției spitalului s-au deschis mai multe instituții de mici dimensiuni care au asigurat asistență medicală și socială comunității. Astfel, în 4 septembrie 1881, în sala de conferințe a *Comunității Izraelite*, a apărut *Instituția de Întraajutorare a Oamenilor Bolnavi a Evreilor Sătmăreni*. Scopul său era de a asigura asistență medicală bolnavilor și de a oferi suport material familiilor cu venituri mici. Această instituție își asigura cheltuielile din taxa de membru, prin organizarea de evenimente caritabile (ceaiuri, petreceri dansante) și donații. În 1890 a fost înființată *Societatea Femeilor și a Supei de Pui*, una dintre cele mai active organizații care s-a ocupat de problemele sociale ale comunității evreiești din Satu Mare. Evenimentele pe care această asociație le organiza erau puternic mediatizate în ziarele locale. Treptat au fost invitați și locuitori din lumea bună maghiară, precum și artiști celebri. Banii strânși din aceste activități au fost folosiți pentru acțiuni de intraajutorare. O importantă activitate caritabilă a fost desfășurată și de *Asociația Meșteșugarilor Evrei* și de *Azilul de Bătrâni* al cărui manager a fost bine-cunoscutul avocat dr. Fisher József.

Majoritatea evreilor bogați din oraș erau membrii activi ai *Asociației Patronajului Național Izraelian* care oferea sprijin material orfanilor și copiilor săraci. Între cele două războaie mondiale doamna Frischmann Miksa a venit cu ideea de a fonda *Asociația Surorilor pentru Săracii și Bolnavii Ascunși*, ale

* Direcția Județeană pentru Cultură Satu Mare, P-ța 25 Octombrie, nr. 1, e-mail: pcvirag@gmail.com

¹ Dr. Stern Mór, *Evreii sătmăreni* (Satu Mare: Editura Muzeul Județean Sătmărean, 2013), 18.

cărei membrii mergeau din casă în casă căutând familii care nu puteau să cumperi medicamente sau nu își permiteau să meargă la doctor. *Societatea Fetele Deborei* avea ca scop educarea tinerelor în conformitate cu mentalitatea evreiască. Alături de cultura generală, societatea învăța fetele despre rolul unei femei evreiești în societate, care sunt regulile ce trebuie respectate de soțiile evreice, care sunt legile sacre ale căsătoriei stabilite de Torah etc.²

Ideea deschiderii unui spital evreiesc în Satu Mare a reapărut în 1920. Inițiatorii l-au ales pe proprietarul Csengeri Májer Sándor să fie președintele *Comitetului Spitalului Evreiesc*. Acest comitet a jucat un rol important în cadrul consiliului consultativ al *Chevra Kadisha* sau *Societății Sfânte* care funcționa alături de *Comunitatea Sătmăreană Autonomă a Evreilor Ortodocși*. Cele două comunități, ortodoxă și Status-quo, au încheiat o înțelegere asupra temei spitalului care, în acea vreme, era considerat un scop important. În cadrul consiliului consultativ balanța dintre evreii ortodocși și cei status-quo era de 2 la 1. De aceea de-a lungul timpului președinte al consiliului spitalului nu putea fi decât un evreu ortodox. Numele celor 132 de sponsori care au contribuit la construirea clădirii a fost gravat pe o placă de marmură plasată inițial pe peretele spitalului, astăzi aflându-se în casa memorială din cimitirul evreiesc ortodox. Printre donatori se află și farmacistul Beráll Adolf, familia Borgida, dr. Fekete Samu – directorul șef, familia Princz, dr. Guttmann Béla – farmacist, dr. Roos Gusztav, Melchner József, dr. Fried Lipót etc.

Potrivit statutului *Cheva Kadish*, consiliul consultativ al spitalului era responsabil pentru buna funcționare a instituției. Fără aprobarea consiliului nici un medic, nici un farmacist sau soră medicală nu puteau fi angajați. El trebuia să administreze toți banii donați, putea afilia sponsori în caz că ei nu erau deja membri ai *Sfintei Societăți* și avea dreptul să accepte de la ei donații exclusiv pentru clădirea clinicii. Deci, spitalul evreiesc din Satu Mare stătea sub directă conducere a consiliului *Societății Sfinte*, care superviza și administra proprietatea instituției, precum și asigura necesarul financiar pentru funcționare.

Vizitarea regulată și oferirea de ajutor pacienților evrei erau, de asemenea, responsabilitatea consiliului spitalicesc al *Societății Sfinte*. Mai mult, o altă îndatorire a sa era și asigurarea taxei medicale și a medicamentelor pentru populația evreiască săracă.

Inaugurarea noului spital evreiesc din Oradea și apoi deschiderea, în 1928, a unui prestigios spital evreiesc în Cluj au dat un nou impuls eforturilor de construire a unei astfel de instituții și în orașul Satu Mare. Potrivit unui articol din ziarul *Szamos*, din 16 martie 1929, viitorul spitalului evreiesc părea promițător.

² Csaba Csirák, Gyuri Elefánt, *Evrei sătmăreni în serviciul de sănătate (Szatmár Jews in the Service of Health)* (Satu Mare: Editura Europrint, 2012), 8.

Dar problemele economice au amânat finalizarea clădirii a cărei construcții dura deja de patru ani. “Clădirea uriașă a spitalului este finalizată. Introducerea venelor de sânge în corpul spitalului a început deja: instalarea țevilor, a încălzirii centrale, a sistemului electric vor fi urmate de mobilier și echipamentul medical”.³ Lucrările interioare au fost executate de firma “Instalátor” a lui Lörincz-Gyárfás din Baia Mare și de “Frații Katz” din Satu Mare.⁴

În 1935 a fost reluată munca la clădire. Strângerea fondurilor a continuat a fi un scop important. În 25 septembrie 1937, după ceremonia de inaugurare a spitalului, directorul principal, dr. Fekete Samu a prezentat invitațiilor oficialităților și membrilor societății medicale, clădirea noului centru medical. Astfel, în toamna anului 1937, el și-a deschis în mod oficial porțile. Deasupra intrării principale putea fi citită următoarea inscripție “Spitalul Evreiesc”; dedesubt se afla notată denumirea în limba ebraică: “Beth Hacholim Haivri”. Primul manager al spitalului a fost renumitul medic oftalmolog dr. Fekete Samu, în timp ce Jungreis Aladár a devenit primul administrator.

Un an mai târziu într-un articol din “Reggeli Újság” s-a scris “Să ne oprim pentru un minut la ușa salonului cu 10 paturi unde problemele ca și bogăția, majoritate sau minoritate, rasism și politica mondială încetează să existe; acolo sunt multe persoane și credincioși care se roagă în ce limbă pot, toți spunând același lucru: Doamne, te rog, ajută-mă!”. În vremuri în care oamenii erau umiliți și persecutați în presă, pe stradă, în birouri, în magazine, pacienții de aici erau tratați cu blândețe și respect. Potrivit unui articol din 25 septembrie 1938, la finalul primului an de activitate, în spital erau 810 pacienți. Acești oameni nu veneau doar din orașul Satu Mare, ci și din împrejurimi sau din întreaga țară. Au fost realizate peste 300 de intervenții chirurgicale, peste 30% din pacienți fiind de origine ne-evreiască.

Comisia Spitalicească avea menirea de a asigura buna funcționare a instituției și prin angajarea medicilor, farmaciștilor și asistenților foarte bine pregătiți. Totodată se ocupa cu organizarea evreilor ce sponsorizau spitalul, să-i includă în comisie și să accepte donații pentru spital. Tot în atribuțiile Comisiei intra și vizitarea bolnavilor ortodocși izraeliți și sprijinirea lor. Bolnavii cu venituri mici au fost tratați pe gratis, pentru ei medicamentele fiind tot gratuite.

Locuința asistentelor medicale se afla în clădire, atât la parter, cât și la etaj. Masa o luau tot la spital, programul lor de lucru fiind același, atât de sărbători, cât și în zilele obișnuite. Dimineața, la ora șase, erau îmbăiați copiii și spălați adulții. Înainte de masă aveau loc vizitele medicilor și aplicarea tratamentelor. După amiaza trecea cu îngrijirea bolnavilor. Tura se termina la ora opt seara. În timpul serviciului, le era interzisă părăsirea incintei clinicii.

³ “Megvalósulás előtt a syatmári zsidó kórháy,” *Szamos*, 62 (martie 1926): 4.

⁴ Csirák, *Elefánt, Evrei sätmäreni*, 12.

Spitalul nu dispunea de o ambulanță, ci doar de o căruță pe care o foloseau pentru aprovizionare. Tot aici, alături de medici și asistente, mai lucrau două femei de serviciu și încă un bărbat care făcea focul în sobele de teracotă și întreținea curtea. În Spitalul Evreiesc se serveau doar mâncăruri kosher. Persoana aflată în fruntea bucătăriei, numită “directris”, mergea la fiecare bolnav să preia comanda pentru masa din ziua următoare. Pacientul mânca ce-și comanda. Pe lângă cele trei mese de peste zi, fiecare putea cere din alimentele aflate pe stoc în depozit. Meniurile se pregăteau în bucătăria proprie care se afla la subsol.

În fiecare salon erau două sau patru, fiecare având o noptieră și veioză. De obicei bolnavii veneau însoțiți de membri de familie (părinți, frați, copii sau alte rude) la spital, astfel un salon era ocupat de bolnav și însoțitor. Acest fapt explică numărul mic al asistentelor. Legătura cu personalul medical se făcea prin sonerie. Lenjeria de pat a bolnavilor era schimbată zilnic. Saloanele pentru femei și bărbați erau la același etaj, situate la dreapta și la stânga de intrarea principală. La parter era saloanele de interne, cardiologie și pediatrie. La etaj se afla chirurgia, blocul operator, radiologia, ginecologia și obstetrica. În clădire se mai afla o farmacie, stomatologia și un laborator. Spitalul dispunea de o aparatură modernă ce satisfacea toate necesitățile. În spațiul clinicii se afla și o casă de rugăciune folosită deopotrivă de medici, de bolnavi, de evrei și creștini. Actualmente în clădirea casei de rugăciune se află farmacia. Atunci spitalul nu a fost împrejmuț cu actualul gard din piatră, iar intrarea principală a fost pe locul actualei porți de acces auto.

Medicii spitalului nu erau salariați angajați cu contract. Bolnavii plăteau doar costul întreținerii (lumina, căldura, îngrijitorii, masa). Ei aveau dreptul să aleagă orice medic din Satu Mare, indiferent dacă era evreu sau creștin. Oricine putea apela la serviciile spitalului indiferent de religie sau naționalitate. Asemenea Spitalului Călugărilor Misericordieni, nici Spitalul Evreiesc nu făcea diferențe de genul acesta. Onorariul medicilor era în funcție de înțelegerea dintre medic și bolnav, depinzând în mare măsură de starea materială a pacientului. Au fost bolnavi cu o stare materială foarte bună, care după părăsirea spitalului în urma vindecării au donat din recunoștință o mică avere.

Au funcționat secțiile: interne/ Dr. Reich; chirurgie/ Dr. Lasz; Ginecologie/ Dr. Schwartz; puericultură/ Dr. Singer; Oftalmologie/ Dr. Fekete și laborator/ Dr. Berall.⁵

Spitalul Evreiesc Sătmărean a funcționat bine; activitatea sa s-a dezvoltat și s-a îmbunătățit de la un an la altul până în 19 martie 1944, când trupele germane au intrat în țară și au adus cu ele cea mai mare tragedie din istorie. Dar,

⁵ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale ale României Satu Mare (în continuare SJANSM), *Prefectura Județului Satu Mare*, dosar nr. 126/1948, f. 102.

mai înainte de aceasta, prima lege antisemită din 29 mai 1929 a redus proporția evreilor din domeniul intelectual și din activitățile liber profesionale cu 20%, apoi, prin a doua lege antisemită, acestea s-au redus cu încă 6%. În martie 1942 guvernul maghiar a semnat a 4-a lege antisemită ale cărei victime au fost farmaciștii și medicii cu cabinete private care au fost desproprietăriți. Ei au fost obligați să se asocieze cu creștini pentru a-și continua activitatea. O lovitură puternică pentru comunitatea evreiască din Satu Mare a fost hotărârea luată de primarul orașului Csóka László, în 25 iunie 1942, prin care evreilor li s-a interzis să folosească ștrandul. A urmat apoi ordinul nr. 10.860 din aprilie 1943, aplicat din 16 mai 1943, prin care populației evreiești nu i s-a mai permis să folosească baia de aburi și baia comunală, precum și piscina.⁶

Chemarea medicilor evrei pentru a activa în cadrul armatei a reprezentat o reducere majoră a medicilor pe plan local. În 1943, managerul șef al spitalului evreiesc a depus o plângere în acest sens. Într-o scrisoare care data din 3 noiembrie 1943 și adresată Secretariatului de Stat al Ministerului Afacerilor Interne, a descris situația spitalului subliniind faptul că a fost lăsat singurul medic din secția de chirurgie, fiind astfel imposibil să activeze atât în secția de chirurgie, cât și în activitatea de conducere a instituției. În scrisoare a exprimat următoarea cerere: “Vă rog să detașați în departamentul de chirurgie un medic experimentat pentru că mă găsesc în situația de a nu face față a îndeplini singur toate atribuțiile”.⁷

În mai 1944, evreii au fost adunați în ghetouri. În Satu Mare acesta s-a întins pe străzile Zrinyi, Petőfi, Báthory și Tompa, precum și în vecinătatea lor. Aici au fost internați 18.863 de evrei, veniți din Apa, Beltiug, Bixad, Ardud, Huta, Kacs, Craidorolț, Carei, Sarkad, Szamoskrassó, Szatmárhegy, Szinérváralja, Terep și Vama.

Serviciul medical din ghetoul sătmărean a fost organizat și asigurat de medicii evrei. Conducerea spitalului din ghetou a fost acordată medicului dr. Fekete Samu, cel care doar cu câteva săptămâni înainte a fost în fruntea spitalului evreiesc din oraș. În clădirea fabricii de pălării a lui David Grosz, care a funcționat pe strada Petőfi, nr. 37, începând din 1920 până la deportarea proprietarului, a fost amenajat centrul medical al ghetoului. Surorile medicale și personalul auxiliar nu erau profesioniști, voluntarii jucând un rol important. Cei mai buni medici din Satu Mare, printre care și Kóváry Tibor, Sárkány Lajos, Fenyves Ármin au fost în ghetou îndeplinindu-și sarcinile medicale.

Pacienții puteau fi împărțiți în trei categorii:

1. Pacienții care au venit în ghetou direct din Spitalul Evreiesc sau din

⁶ Csirák, Elefánt, *Evrei sătmăreni*, 16.

⁷ Ibid., 17.

Spitalul Orășenesc, ori din oricare alt spital, respectiv cei care erau în convalescență sau care se tratau acasă. Persoane care tocmai fuseseră operate, femei care se aflau chiar înainte de a naște, bătrâni neajutorați aflați în ultimele săptămâni din viață au fost scoși din spitale și din camerele caselor lor și aduși în spitalul ghetoului. Unde ei au fost tratați de medici voluntari și de personal nemedical până la deportare.

2. Bărbați și femei, membrii ai familiilor bogate care au fost supuși la torturi inimaginabile de către paznicii ghetoului pentru a mărturisi unde și-au ascuns bunurile valoroase. Cei aleși, atât bărbați, cât și femei, erau scoși din ghetou și duși în camera de tortură a lui Sárközi unde li se rupeau mâinile și picioarele, li se zdrobeau oasele, li se provocau răni sângerânde în timp ce valsul “Dunărea Albastră” rula cu volum mare la un difuzor. Pentru a exemplifica cât de valoroasă a fost activitatea spitalului din ghetou amintim doar povestea doamnei Delman care a fost aruncată din camera de tortură aproape inconștientă. Dar cu tratamentul primit în spital a reușit să se vindece, să fie deportată și apoi să se reîntoarcă acasă la finalul perioadei de deportare.

3. Oamenii din ghetou trăiau în condiții foarte grele, fiind foarte înghesuiți. Nu toți au fost norocoși să aibă un acoperiș deasupra capului. Cei care erau adăpostiți în grădini sau în curți dormeau pe pământ, pe beton sau în spălătorii. Ei s-au îmbolnăvit rând pe rând, având nevoie imediată de îngrijire medicală.⁸

În primii ani de după război, clădirea Spitalului Evreiesc a jucat un rol dublu. Evreii care se întorceau din diferitele regiuni unde au fost deportați, cu trupurile și sufletele rănite nu puteau să se reîntoarcă acasă sau în sânul familiei. Ei s-au reîntors într-un oraș bombardat, unde casele lor au fost jefuite sau arse. În 1945 a luat ființă *Trupul politic democratic evreiesc*, implicându-se în ajutarea și sprijinul supraviețuitorilor războiului care au rămas fără casă.

Clădirea Spitalului Evreiesc a fost cel mai potrivit loc unde cei care s-au întors din lagăre au primit adăpost, mâncare caldă, asistență medicală, dar și cuvinte de consolare și încurajare. Înființat de această organizație, azilul pentru evreii deportați funcționa tot în clădirea Spitalului Evreiesc, administrarea sa fiindu-i încredințată lui Henrik Frischmann (fostul editor al revistei Viitorul Evreilor). Potrivit unui articol apărut în ziarul “Știrile deportaților”, în 8 iulie 1945, în primii ani ai funcționării sale, azilul a oferit adăpost la peste 7.000 de oameni. Aceasta nu înseamnă că spitalul și-a pierdut rolul său principal, acela de a trata oameni.

În 1946, cu ajutorul unor sponsorilor locali și internaționali, Spitalul Evreiesc și-a redeschis porțile în aceeași clădire. Practic, ei au aprovizionat spitalul cu echipamentul necesar, lenjerie, păaturi, haine, mâncare kosher la conservă

⁸ Ibid., 22.

etc. Medicamentele erau, de asemenea, asigurate de către aceiași sponsori. În acea perioadă, până la emigrarea sa în Canada, președintele spitalului a fost avocatul dr. Borgida József.

Spitalul a funcționat cu secțiile: chirurgie, interne, ginecologie, puericultură, radiologie, iar în 1946 a fost înființată și secția TBC. Între timp, în anul 1947 spitalul a încheiat un acord cu Casa Asigurărilor Sociale, pentru primirea și îngrijirea bolnavilor Casei. Capacitatea lui nu a fost exploatată în întregime, deoarece pentru 100 de locuri a avut întotdeauna 50–60 bolnavi.⁹

“La 2 Noemvrie 1948 Spitalul a fost naționalizat. Timp de două luni a funcționat mai departe ca spital mixt sub denumirea Spitalul Evreiesc Naționalizat. La 1 Ian 1949 a fost transformat în Sanatoriul TBC Satu-Mare, cu 100 paturi. Fosta secție TBC, situată într-un pavilion aparte s-a transformat în Dispensarul Antituberculos Județean”.¹⁰

Procesul verbal de predare-primire a spitalului evreiesc către autoritățile statului a fost semnat de Dr. Levi Eugen, medic primar și director delegat al spitalului, Vigdorovici Martin, administrator, și Dr. Manu Corneliu, medic primar delegat cu preluarea acestei unități medicale. Cu ocazia realizării inventarului din casa de bani s-a găsit suma de 83.828, 50 de lei, sumă care a fost predată și preluată de către cei mai sus amintiți. Mai trebuie menționat faptul că predarea și preluarea au fost realizate pe baza ordinului Serviciului Sanitar și de Ocrotire al Județului Satu Mare, nr. 3315/1948.¹¹

Potrivit unui document de la finalul anului 1948, la data naționalizării, în Spitalul Evreiesc activau următorul personal:

- Dr. Frenyves Armin, medic primar chirurg, categ. 1
- Dr. Grosman Alexandru, medic primar radiolog, categ. 1
- Dr. Reich Isidor, medic primar interne, categ. 1
- Dr. Maier Martin, medic primar dentist, categ. 1
- Dr. Braun Adalbert, medic consultant ginec. categ. 1
- Dr. Klein Ernest, medic Primar T.B.C. categ. 1
- Dr. Vamos Vasile, medic secundar interne, categ. 2
- Dr. Gron Eugen, medic secund. tbc., categ. 2
- Dr. Herskovitz Desiderium, medic secund. smb. categ. 2
- Dr. Sesok Tiberiu, medic secundar, chirurg obst. categ. 3
- Ackerman Gheza, administrator (șef serviciu) categ. 2
- Lazăr Iosif, econom. categ. 5
- Reiter Vasile, contabil, categ. 5
- Fekete Emerik, dactilograf, categ. 8

⁹ SJANSM, *Prefectura Județului Satu Mare*, dosar nr. 126/ 1948, f. 102 v.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid., 2.

Dr. Rosenfeld Ana, directoare, categ. 5
 Apan Ana, moașă primară instrum. categ. 7
 Berger Agneta, soră caritate ajutoare de instrumente, categ. 7
 Fodor Ana, infirmieră ajut. instrumente, categ. 11
 Keresztesi Irina, infirmieră, categ. 11
 Vagasi Ghizela, infirmieră categ. 11
 Surducan Emma, infirmieră categ. 11
 Deutsch Helena, laborantă röntg. categ. 7
 Vanoza Ileana, infirmieră categ. 11
 Lorant Viorica, infirmieră categ. 12
 Târu Agneta, infirmieră categ. 11
 Szabo Valeria, infirmieră categ. 11
 Böhn Ileana, laborantă categ. 11
 Gross Nicolae, secretar ad-tiv. categ. 5
 Loga Pavel, categ. 2
 Veiskopf Maurițiu, gospodină, categ. 10
 Incse Adela, femeie de serviciu, categ. 12
 Cristian Paul, femeie de serviciu, categ. 12
 Zeger Rozalia, femeie de serviciu, categ. 12
 Varju Iuliana, femeie de serviciu, categ. 12
 Balogh Sarlota, femeie de serviciu, categ. 12
 Lazin Maria, femeie de serviciu, categ. 12
 Marian Elisabeta, femeie de serviciu, categ. 12
 Genoșan Iosif, om de serviciu, categ. 12
 Sade Ileana, spălătoreasă, categ. 12
 Farcaș Aladar, curier, categ. 10
 Teszler Ignațiu, portar, categ. 11
 Soția lui Teszler Ignațiu, bucătăreasă, categ. 11
 Török Klara, infirmieră, categ. 11.¹²

Între 1 noiembrie–31 decembrie 1948 aceștia urmau să fie plătiți de către Ministerul Sănătății potrivit contractului colectiv de muncă deja încheiat, urmând ca de la 1 ianuarie 1949 situația lor să fie clarificată.¹³

După naționalizare, Spitalul Evreiesc a fost transformat în Spital TBC care a început să funcționeze cu 50 de paturi.¹⁴ Primul său director a fost dr. Deutsch Martin care a condus instituția medicală până la finalul anului 1975. Potrivit unui document identificat în arhiva spitalului aflăm că dr. Deutsch Martin a

¹² Ibid., 97.

¹³ Ibid., 97.

¹⁴ Ibid., 221.

fost distins cu medalia *A cincea aniversare a Republicii Populare Române*, prin decretul nr. 508/24 decembrie 1952, *Medalia Muncii* (decretul nr. 358/21 august 1954), medalia *40 de ani de la înființarea P.C.R* (decretul 120/196), medalia *În cinstea încheierii colectivizării agriculturii* (decretul nr. 296/1962), *Ordinul Muncii clasa a II-a* (decretul 500/10 august 1964).¹⁵

I-a urmat apoi medicul Vasvay Gheorghe care, în 1997, i-a lăsat locul lui Pallai Vasile Iosif Ștefan. În 2003, la conducerea spitalului a venit actualul director Sergiu Dănuț Ioan.

Astăzi, spitalul are o capacitate de 84 paturi din care:

- Spitalizare continuă: 21 paturi Pneumologie – Cronici, 34 paturi Pneumologie – Acuți, din care 12 paturi izolare/compartiment COVID;
- 29 paturi Pneumologie – TB
- Spitalizare de zi: 8 paturi

Oferă servicii medicale (diagnostic și tratament) al afecțiunilor pulmonare la adulți:

- Boli tuberculoase: tuberculoză pulmonară, tuberculoză extra pulmonară
- Boli respiratorii: pneumonii, astm bronșic, bronșită acută și cronică, bronhopneumopatii cronice obstructive, insuficiență respiratorie cronică, emfizem pulmonar, infecții acute și cronice ale tractului respirator superior și inferior, supurații bronhopulmonare, bronșiectazii, tumori bronhopulmonare benigne și maligne, pleurezii, patologii COVID, post COVID.¹⁶

Personalități legate de istoricul spitalului

Familia Borgida, renumita familie de intelectuali sătmăreni, în mare parte avocați, dintre care îi distingem pe dr. Borgida Lajos, născut la Vetiș în 1878, cu studii de drept la Budapesta și Cluj. Avocat și consilier orășenesc în Satu Mare, a fost numit *Cavaler al Ordinului Coroanei României*. A decedat în anul 1943. Un alt reprezentant de seamă al acestei ilustre familii sătmărene a fost pictorul și graficianul Borgida Pál (1899–1972). S-a născut în Satu Mare, talentul său artistic fiindu-i descoperit încă din fragedă copilărie. I-a avut ca profesori pe artiștii sătmăreni: Litteczky Endre și Tóth Gyula. Între 1924–1925 urmează cursuri de pictură la Baia Mare sub îndrumarea lui Thorma János, Réti István, Ziffer Sándor. În anul 1925, împreună cu pictorul Nagy Oszkár, părăsește Colonia Pictorilor de la Baia Mare, mutându-se la Baia Sprie, unde lucrează alături de Aba Novák Vilmos și Károly Patkó. Ca un bun peisajist format la Baia Mare, participă la expozițiile Coloniei, dar are și expoziții personale în orașul natal. Se stinge la Timișoara în 1972. Avocatul dr. Borgida József (1893–1982) și-a făcut

¹⁵ Arhiva Spitalului TBC, dosar nr. 217/1967.

¹⁶ <https://www.spitalpnfsm.ro/sectia-i/>, consultată în 1 aprilie 2024.

studiile de drept la Budapesta și Cluj. A participat la Primul Război Mondial, luptând pe fronturile din Italia, Rusia, Franța, de unde s-a întors rănit. A profesat la Satu Mare, unde a întemeiat Banca Comercială. A fost una dintre cele mai reprezentative personalități a intelectualității sătmărene. Dr. Borgida István (1918–1982), istoric și critic de artă, a fost profesor universitar la Institutul de Arte Plastice “Ion Andreescu” din Cluj Napoca, actualmente Universitatea de Artă și Design din Cluj Napoca, unde a predat istoria artei. Studiile liceale le face în orașul natal Satu Mare, cele universitare la Cluj, iar la București obține titlul de doctor în istoria artei. Din anul 1949 predă la Universitatea de Artă din Cluj. A organizat numeroase expoziții și a publicat articole și studii legate de personalitățile artistice ale vremii. Amintim cărțile dedicate artiștilor: Krizsán János, Ziffer Sándor, Cseh Gusztáv.

Familia Princz, una dintre cele mai înstărite familii din Satu Mare, care a fondat în 1906 “Fabrica Turnătorie de Fier, Mașini și Vase a Fraților Princz”. Ea fost întemeiată de Princz Armin și fratele acestuia, Princz József. Princz Armin era inginer mecanic și directorul comercial al fabricii, fiind și președintele comunității status-quo din Satu Mare, urmându-l în această funcție pe Csengeri Mayer Sándor. Princz József a fost tot inginer mecanic, îndeplinind funcția de director tehnic al fabricii. S-a stins în timpul deportării la Dachau. Fabrica întemeiată de frații Princz s-a specializat inițial pe fabricarea de instalații pentru morărit, pe producerea unor utilaje speciale pentru fabricile de ulei, mașini agricole și diferite piese pentru mașini-unelte. Începând din anul 1921, întreprinderea a încheiat un contract cu C.F.R. pentru repararea locomotivelor pentru linie îngustă, iar mai târziu pentru ecartament normal. În anul 1928, fabrica, pe baza unui contract încheiat cu firma Warschalovski, Eisse et Co din Viena, a trecut la producția vaselor emailate de uz casnic, cumpărând licența acesteia pentru fabricarea vaselor cu un email deosebit, devenind vestită și peste hotare. În anul 1926, firma s-a transformat în societate anonimă cu denumirea “Turnătorie de fier și fabrică de mașini Frații Princz”. Ea și-a continuat activitatea și în timpul celui de-al doilea război mondial, executând pe lângă vase emailate și diferite piese pentru tancuri, camioane și proiectile pentru aruncătoare, adaptându-și producția pentru economia de război. În octombrie 1944, fabrica a fost bombardată și distrusă aproape în totalitate. După terminarea războiului s-a trecut la repararea utilajelor, iar între 1945–1947, a fost reconstruită, profilându-se pe producerea vaselor emailate din tablă. La 11 iunie 1945, a fost naționalizată și a continuat să funcționeze sub diferite denumiri: “1 Septembrie”, “23 August”, “Samus”, iar în prezent “Electrolux”.¹⁷

¹⁷ Claudiu Porumbăceanu, “Industria sătmăreană în perioada interbelică,” *Satu Mare. Studii și Comunicări* XXII–XXIV/2 (2005–2007): 147–148.

Dr. Fekete Samu (1876–1944), medic oftalmolog, fiul lui Schwartz Albert, după terminarea studiilor la Facultatea de Medicină din Budapesta, s-a specializat în domeniu la Dresda și Berlin. Se întoarce la Satu Mare în anul 1904. Participă la primul război mondial, fiind medic de regiment până în anul 1918, activând timp de patru ani pe frontul rusesc și fiind distins cu numeroase decorații. A publicat numeroase studii medicale de specialitate în reviste din țară și de peste hotare. În timpul conducerii sale, spitalul capătă renume național. Din inițiativa lui a fost înființat, în anul 1944, Spitalul Ghetou în incinta Fabricii de pălării de paie “David Grosz”. Primul decedat al spitalului a fost chiar directorul Fekete Samu, în primăvara anului 1944, medicul sinucigându-se, fiind considerat și el o victimă a deportării fasciste.

Dr. Kóvári Tibor (1904–1972), internist și medic specialist radiolog, cu studii de medicină la Neapole, finalizate în 1928, când a obținut diplomă în medicină generală și chirurgie, după care s-a angajat la Ospedale Incurabili din Neapole. A publicat mai multe studii în reviste de specialitate din Italia și Germania. A lucrat o perioadă ca internist la Spitalul Evreiesc din Budapesta. S-a stabilit în orașul natal, Satu Mare, unde a lucrat la Spitalul Evreiesc și la Spitalul Ghetou. În anul 1944 a fost deportat împreună cu toată familia. Fetița de doar 10 ani, soția, părinții au pierit la Ebensee. La Spitalul Evreiesc din Satu Mare a lucrat începând din 1937 la început ca internist, apoi ca medic radiolog. După naționalizarea instituțiilor sanitare, a fost numit șeful secției de interne a spitalului din Satu Mare. În anul 1967 a intrat în pensie.

Dr. Fenyves Ármin, medic primar chirurg, s-a născut la Oradea la 10 iulie 1901 din părinții Klein Tevel și Linka Lebi. A absolvit Universitatea Germană de Medicină din Praga cu rezultate excepționale. S-a întors în orașul natal, când s-a ivit un post vacant de medic chirurg la Spitalul Călugărilor Mizericordieni din Satu Mare, pe care l-a ocupat cu numire de la Vatican. În anul 1944, cu toate că dispunea de scutire pontificală, a fost deportat împreună cu toată familia. Soția și cei doi copii și-au pierdut viața la Auschwitz. El a scăpat ca prin minune, când lagărul a fost eliberat de trupele americane. S-a întors bolnav la Satu Mare, unde și-a reluat activitatea la Spitalul Călugărilor Mizericordieni. După naționalizare a fost numit director al spitalului din Satu Mare. A inițiat legarea celor două corpuri ale spitalului printr-un coridor acoperit. Datorită unor conflicte politice medicul și-a dat demisia din acest post de conducere și a devenit medic legist. În paralel a fost profesor al Școlii Postliceale Sanitare de Stat din Satu Mare. În anul 1964 a făcut un atac cerebral provocat de niște acuzații nedrepte, ce s-a soldat cu o hemipareză. Cu o ambiție rar întâlnită a reînvățat să umble și și-a reluat munca. S-a îmbolnăvit de diabet și și-a pierdut vederea. A mai trăit doi ani stingându-se la 26 decembrie 1969.

THE JEWISH HOSPITAL IN SATU MARE

Abstract

History of the Jewish hospital in Satu Mare starts with the 19th century when the Jewish community in the area begin to organize more caritable settlements and entities to support the old people, unwell or having low income. They created within the first half of the 20th century the Committee of the Jewish Hospital that deal with funds raising and menaging the hospital building. 132 donnators, partly from Satu Mare, partly from abroad took part in. Their names were engraved on a black marbre plaque we can find in the Orthodox Jewish Cemetery today. Building and equipping the hospital were impeled by the Jewish hospitals in Oradea and Cluj opening. So the hospital in Baia Mare was innaugurated in September 25, 1937. Dr. Fekete Samu, an ophthalmologist, was the first manager there. The hospital had then 50 beds, the largest part of the hospital wards being double-bedded. With the most modern medical devices, the hospital offered medical services to all patients no matter what was their confession. The kosher meal was cooked in the hospital kitchen.

Beginning with May 1944, the local Jews were confined in the ghetto set in the center of the city. Dr. Fekete Samu organized there another hospital for the Jewih community. The old hospital was requisitioned by the army and used for their own needs till the end of World War II.

The first years after the war made the building of the Jewish hospital play a double role. The Jews who came back home from different regions where they had been transported, wounded souls and bodies, couldn't come home or to their families. They came back in a bombarded town where their houses were burnt or plundered.

At the end of 1948 the Jewish hospital was nationalized and transformed in TB hospital, a part it plays today too.